

Відшкодування шкоди, завданої в результаті АТО: сподівання та реалії

Юлія СЕГЕДА,

адвокат та волонтер, ЮК «ЕКСАНТЕ»
(м. Дніпропетровськ)

Схід України для багатьох став регіоном, у якому було зруйновано їхнє життя. Дехто втратив там рідних людей, яких ми, правозахисники, їм не повернемо. А ще чимало людей втратили там власність, втратили дах над головою. Питання захисту власності Держава і ми, правозахисники, можемо та повинні вирішити.

Однак це є проблемою, адже люди, які постраждали та повинні були отримати дієвий механізм захисту своїх прав, його не отримали. До того ж вони намагаються, вони звертаються до судів з позовами про відшкодування заподіяної шкоди та не можуть захистити своє право, оскільки державні органи не спромоглися за увесь цей час визначити дієвий механізм. В результаті, люди, нерухомість яких була знищена, програють судові процеси, їм відмовлять у позовах. Україні потрібно готуватися до багатомільйонних позовів до Європейського суду з прав людини, якщо ці особи пройнуть в

Україні всі стадії судового процесу та вичерпають механізм захисту. Обурення людей зростає.

Думки юристів розділились. Одні вважають, що відшкодування шкоди за зруйновану нерухомість повинно відбуватися на підставі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», як шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом. Інша думка – на підставі ст. 1177 Цивільного кодексу України, як шкоди фізичній особі, що потерпіла від кримінального правопорушення.

Безумовно, прогресивною є практика Української Гельсінської спілки з прав людини щодо направлення заяв до Європейського суду з прав людини до держав Росії та України, але така процедура займає багато часу та викликає питання про майбутнє виконання такого рішення двома державами.

Тому ми зупинимось на внутрішньому порядку в Україні щодо можливості відшкодування такої шкоди, який люди намагаються пройти з використанням судового захисту. У 2015 р. та 2016 р. вже є судова практика, за якою ні перший, ні другий варіант не дає постраждалим особам змогу отримати відшкодування за нерухомість, яка була знищена або пошкоджена внаслідок обстрілів у зоні проведення АТО. Тобто держава позбавила їх навіть правової можливості.

Відповідачами у таких позовах люди вказують Кабінет Міністрів України та Державну казначейську службу України як розпорядника бюджетних коштів. При цьому представники КМУ вказують, що КМУ є неналежним відповідачем, оскільки до його компетенції не належить питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок антитерористичної операції.

Позиція Державної казначейської служби України наступна: Бюджетним кодексом затверджено принцип цільового використання коштів – бюджетні кошти використовуються лише на цілі, визначені бюджетними призначеннями. Державним бюджетом України не передбачено загальнодержавних видатків на відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом. Отже, Казначейство не має правових підстав здійснювати відшкодування зазначеної шкоди.

І що при цьому робити людині, яка втратила все, а зараз втрачає навіть віру та надію на справедливість?

Наведу «свіженькі» рішення Слов'янського міжрайонного суду Донецької області з урахуванням того, що м. Слов'янськ суттєво постраждав при обстрілах, в ньому було зруйновано та пошкоджено багато нерухомості:

- Рішення від 11.11.2015 р. у справі №243/10233/15-ц (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53377073>);

- Рішення від 21.12.2015 р. у справі №243/9783/15-ц, залишено в силі апеляційною інстанцією (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54904144>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55626534>);

- Рішення від 06.01.2016 р. у справі №243/9616/15-ц (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53377073>);

- Рішення від 12.01.2016 р. у справі №243/11658/15-ц (відмова у позові), скасовано рішенням апеляційного суду від 15.03.2016 р. з прийняттям нового рішення – позов задовольнити (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54994490>, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56562010>).

В рамках цих справ позивачам було відмовлено у задоволенні позовів про відшкодування шкоди. Ці справи об'єднує те, що у позивачів в результаті обстрілів була зруйнована нерухомість у м. Слов'янську. Вони надали суду підтвердження права власності та висновок про розмір спричиненої шкоди. Ці справи цікаві саме застосуванням правових норм.

Тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї під час її проведення, визначені Законом України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції». У ст. 1 вказаного Закону визначено

період проведення АТО й територія її проведення.

Період проведення антитерористичної операції – час між датою набрання чинності Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.04.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014 р. №405/2014 та датою набрання чинності Указом Президента України про завершення проведення антитерористичної операції або військових дій на території України.

Територія проведення антитерористичної операції – територія України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затверженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводилася антитерористична операція, розпочата відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13.04.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014 р. №405/2014.

Перелік населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, було затверджено Постановою КМУ №1053 від 30.10.2014 р., згідно з додатком. Однак Розпорядженням КМУ №1079 від 05.11.2014 р. дія Постанови КМУ №1053 зупинена. Інших нормативних актів, якими було б затверджено перелік населених пунктів, де проходила антитерористична операція (територія проведення антитерористичної операції), до сьогодні не прийнято, тобто така територія не визначена.

Лише розпорядженням КМУ №1275-р від 02.12.2015 р. було затверджено перелік населених пунктів, на території яких здійснюється антитерористична операція, згідно з додатком. Відповідно до цього додатку, до переліку зазначених населених пунктів включено і м. Слов'янськ. Правильним, на мою думку, є встановлення, що проведення у травні – липні 2014 р. на території м. Слов'янська Донецької області (наприклад) антитерористичної операції є загальновідомим фактом, а тому зазначена обставина, на підставі положень ч. 2 ст. 61 ЦПК України, не потребує доказування.

При цьому у деяких справах, за розповіддю учасників справи, суд вимагав у позивачів довести, хто саме застосував вибухівку, хто здійснив постріл та інше. Як ці люди можуть відповісти на подібні запитання?

Таблиця 1.

<p>Ст.19. Відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом</p> <p>Відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться коштом Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом.</p> <p>Відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом.</p>	<p>Ст. 1177. Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення</p> <p>Шкода, завдана фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення, відшкодовується відповідно до закону.</p> <p>Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому коштом Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом.</p>
---	---

Фото з особистого архіву Юлії СЕГЕДИ

Зрозуміло, що це має значення для відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок злочину у порядку ст. 1177 ЦК. Та навіть у цьому випадку доказування, хто саме вчинив ці дії, це не є обов'язком постраждалого, це обов'язок правоохоронних органів.

Існує думка, що для відшкодування шкоди потрібно здійснити розслідування у рамках кримінального провадження та встановити, хто саме спричинив шкоду. Але відповідь на питання, хто саме стріляв по тому чи іншому будинку, не повинна бути обов'язковою для вирішення питання про відшкодування шкоди. Я вважаю, що застосування до цих правовідносин ст. 1177 ЦК є юридично неправильним, адже зараз ми маємо інші специфічні обставини, які регулюються спеціальними нормами права.

На мій погляд, до таких правовідносин правильним є застосування саме ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», але для цього нам потрібен порядок, визначений законом.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. №1002-р було затверджено План заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної та транспортної інфраструктури, житлового фонду й систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей.

Відповідно до п. 2 цього Плану заходів, було доручено Підготувати й внести на розгляд Кабінету Міністрів України проекти нормативно-правових актів, зокрема Про затвердження Порядку надання грошової допомоги та відшкодування шкоди особам, які постраждали під час про-

ведення антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях. Доручено це було Мінрегіону, Мінсоцполітики, Мінекономрозвитку, Мін'юсту, Мінфіну. Термін виконання – жовтень 2014 р. Такого порядку досі затверджено не було. Отже, кабінету Міністрів та профільним міністерствам не вистачило півтора року на те, щоб розробити й затвердити порядок, за яким постраждали особи мали б змогу отримати відшкодування спричиненої їм шкоди.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. №250 затверджено Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення (будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію) інфраструктури у Донецькій та Луганській областях.

Звертаю увагу на рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 21.12.2015 р. у справі №243/9783/15-ц, яке залишене в силі ухвалою апеляційного суду Донецької області від 10.02.2016 р. Зазначеним рішенням встановлено, що такі субвенції передбачені щодо житлового фонду комунальної власності, у той час як знищені квартири належать на праві приватної власності. А тому немає правової підстави для відшкодування позивачеві шкоди коштом цих субвенцій.

Отже, державні органи взагалі позбавили постраждалих можливості захистити свої права. Але я раджу таким людям не здаватися і не впадати у відчай, пройти усі стадії української юрисдикції та звертатися до Європейського суду з прав людини. Мені дуже прикро через це, адже моя мрія – щоб Україна була державою, здатною захистити людей.

До речі, апеляційна скарга у справі №243/10233/15-ц була залишена без руху з вимогою сплатити судовий збір у розмірі 6 699,00 грн. Але особи, які постраждали в зоні АТО, не мають такої можливості. Отже, судочинство для них стане просто розкішшю.

З урахуванням того, що відшкодування заявлено не в кримінальному провадженні, відсутній вирок за кримінальною справою. Таким особам потрібно просити звільнити їх від сплати судового збору на підставі матеріального положення та доводити неможливість сплати. Але ж ми тільки починаємо судову практику за такими спорами, й алгоритму дій ще немає, як і немає судової практики вищих судових інстанцій.

Люди фактично втратили свою власність. Право власності є важливим атрибутом правової держави й демократичного суспільства. Воно закріплено в Конституції України, в якій установлено форми власності, яка декларує рівність усіх суб'єктів права власності та гарантує права власності й обов'язки власників (ст. 13, 41 Конституції України).

Найбільш цікавою є судова справа №243/11658/15-ц, у якій судом першої інстанції було відмовлено у позові, але 15.03.2016 р. апеляційний суд прийняв нове рішення та вирішив з коштів Державного бюджету України відшкодувати ОСОБА_3 шкоду, заподіяну терористичним актом за пошкоджену квартиру, розташовану за адресою: АДРЕСА_1, в сумі 363 789 грн 40 коп. Таке рішення апеляційний суд обґрунтував саме із застосуванням ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Отже, чекаємо на позицію Вищого спеціалізованого суду щодо цієї справи.

Вже сьогодні існує велика ймовірність того, що справи стосовно відшкодування шкоди, спричиненої у період проведення антитерористичної операції, матимуть міжнародне значення. Адже якщо держава Україна не захистить це право громадян шляхом відшкодування шкоди, то доведеться відшкодувати її як сатисфакцію за те, що держава не забезпечила громадянам захист права власності та справедливий суд.

Отже, відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном».

Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція) у ст. 6 гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи впродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Наразі вже подані скарги до ЄСПЛ до України та до Росії. Так, якщо європейський суд винесе хоч одне рішення, яким визнає Росію винною у спричиненні шкоди, то це матиме величезне міжнародне значення. Однак, на мою думку, спроби стягнення відшкодування з Росії є утопією, ці рішення ніколи не будуть виконані, а люди ніколи так і не отримають грошей. Стосовно шкоди, спричиненої на тимчасово окупованій території України, то відповідальність має нести Російська Федерація як держава. До речі, у перелік затверджений розпорядженням КМУ №1275-р від 02.12.2015 р., увійшли всі території, у тому числі й окуповані зараз так звані ДНР та ЛНР.

Покладання на Україну як державу відшкодування шкоди, спричиненої майну на окупованій території, є несправедливим, з одного боку, а з іншого – юридично ці особи є громадянами України та мають права, у тому числі на захист свого порушеного права.

Зрозуміло, що є багато недобросовісних випадків, коли особи, які закликають до сепаратизму, у той же час вимагають від України виплат та відшкодувань. Наразі немає законодавчої норми, яка б дозволила врегулювати це питання.

Ті переселенці, котрі мешкали в районах, які на сьогодні під контролем української влади, могли б повернутись до своїх помешкань, але вони неспроможні відновити своє пошкоджене житло. Отже, очевидним є той факт, що постраждалі, майно яких знищено ці пошкоджені в результаті проведення антитерористичної операції, повинні отримати від держави дієвий механізм відшкодування спричиненої шкоди, захисту своїх прав та отримати можливість відновити своє житло і своє життя.